

Mustó Péter műveit. Meninger könyve mégsem pusztán egy a sok között. A csendes szemlélődő ima Magyarországon is ki van téve egy nehezen múló bizalmatlanságnak, mely keleti hatásoktól félti a hit tisztaságát, vagy különböző divatos irányzatokkal szerzett rossz tapasztalatok alapján ítélt. Meninger minden bántó él nélkül, de egyértelműen utasítja vissza az ilyen fenntartásokat. Leginkább lefegyverző érve saját útjának története. Ő sosem foglalkozott mantrákkal, és nem is akar ezekkel foglalkozni. A szemlélődő imát teljes egészében a keresztény hagyományon belül ismerte meg, és később sem kereste sehol máshol. Könyvét ez a tény különösen értékesé teheti a biztos tájékozódási pontokat kereső magyar olvasó számára. És persze érték az is, hogy új hang szólal meg. A szemlélődő ima elég érzékeny valóság ahhoz, hogy szükség legyen a megközelítések sokféleségére. Így tárulhat fel elég árnyaltan az, ami a szerzők személyes hangsúlyain túl mindannyiuk mondani-valójukban közös. (Ford. Horváth Sarolta; *Ursus Libris*, Budapest, 2020)

LUKÁCS JÁNOS

MARTHA C. NUSSBAUM: KÖLTŐI IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS

2012-ben jelent meg a cseh közgazdász, Tomáš Sedlaček *A jó és a rossz közgazdaságtana* című könyve, melynek nem titkolt célkitűzése volt, hogy a címben említett tudományt ne táblázatokkal és statisztikákkal mutassa be, hanem olyan szépirodalmi és filozófiai szövegek alapján, mint a Gilgames-eposz, a Biblia vagy éppen Descartes egyes írásai. A közgazdaságtan ilyen értelemben vett megszelídítése hamar népszerűvé vált, Sedlaček könyvét gyorsan elkapkodták, és még abban az évben magyarul is megjelent. Amikor Martha Nussbaum (1947) most kiadott kötetét a kezembe vettem, az előbb említett törekvés jutott eszembe. Eredetileg 1995-ben közzétett könyvében ugyanis a bíráskodás gyakorlatának pontosabbá tételére tesz javaslatot. A Pápay György fordításában 2021-ben magyarul is megjelent szöveg a közéleti költészet mellett foglal állást. Nussbaum a Chicagói Egyetemen az *Ernst Freund Distinguished Service Professor of Law and Ethics* cím birtokosa, tehát a Jogi Kar és a Filozófiai Fakultás közös kinevezésű professzora. Egyszerre filozófus és jogtudós tehát — a római filozófia, a jogfilozófia, a morálfilozófia, a politikai filozófia, az esztétika, illetve a filozófiai feminizmus és az állatok jogainak kutatója.

A most megjelent kötet nem képezi az életmű gerincét, inkább érdekes színtöltja annak, miközben pedig viszonylag összetett erkölcsfilozófiai diskurzushoz szól hozzá, a szakterületen kevésbé tájékozott olvasó számára is érthető, sőt élvezhető ma-

rad. Kiindulása ugyanis az, hogy a szépirodalmi szövegek olvasása emberségesebbé és egyben pontosabbá teheti a bíráskodást. Nussbaum egy 1986 és 1993 között Amartya Sennel a helsinki Világgazdasági Intézet ENSZ-kötődésű kutatóintézetében végzett közös munkája során a bevett közgazdaságtani paradigma sajátos kritikáját dolgozta ki, hangsúlyozva, hogy az irodalmi képzelet a nyilvános racionalitás szerves része. A képzelőerő empátiás használatával ugyanis lehetségessé válik a közgazdaságtan számára az életminőség kiterjesztett fogalmának használata. E kutatás legfontosabb viszonyítási pontja Adam Smith *Az erkölcsi érzelmek elmélete* című írása, és a mondanivaló elmélyítése érdekében Nussbaum az angolszász realista regényhez fordult. A könyvében legrészeletesebben kommentált szöveg Charles Dickens *Nehéz idők* című regénye, amely Dickens eredeti szándéka szerint is a manchesteri kapitalizmus árnyékában kibontakozó rideg utilitarista etika bírálatát tartalmazza. Ezt felhasználva későbbi chicagói kurzusai során Nussbaum a kortárs amerikai bíráskodás gyakorlatának emberségesebbé tételét, és ennek nyomán egy pontosabb és igazságosabb ítéletozatal elősegítését tűzte ki célul. (A kötet utolsó, negyedik fejezet konkrét jogeseteken keresztül mutatja be a módszer mechanizmusát.) Hangsúlyozza, hogy a jog racionalitását kiegészítve a regény feleleszti a képzeletet és az érzelmeket, amely az együttérzés és ennek közvetítésében a könyörületesség erősebb érvényesülését eredményezheti.

A kötet első két fejezete részletesen magyarázza Dickens regényét, kiemelve annak alapvető karakterein keresztül megfogalmazott állításait, illetve egyszer-egyszer kitérve Dickens esetleges túlzásaira is. Gradgrind úr, a közgazdász, közéleti ember és neveléstudományi szaktekinélty fogalmazza meg az alapállítást: ha mesekönyv kerül a házba, akkor rögtön veszélybe kerül a politikai gazdaságtan. Gradgrind úr az utilitarista erkölcsi érvelés olyan közgazdaságtanhoz kötődő nyers változatát képviseli, amely távol áll Adam Smith 18. századi vagy — a Nussbaummal való személyes kapcsolata miatt is érdekes — Amartya Sen 20. századi árnyalt etikai érvelésétől. Az előbbi nem tűri a képzeletet, csak a pusztá számokat. Ezzel ellentétben a regényeket olvasó ember az olvasottakat akarva-akaratlanul is értékeli, belemerül a szövegbe és kritikai párbeszédet kezd azzal. (Hogy miért a regény a legalkalmasabb szépirodalmi műfaj a gyakorlat kialakítása során, arról Nussbaum ugyancsak hosszasan értekezik.) A regény a hétköznapi dolgok, a motivációk, a jellemek és a helyzetek világába kalauzolja az olvasót, fogékonyra téve őt ezekre a dimenziókra. Az olvasás arra indíthat bennünket, hogy régóta őrzött előítéleteket és véleményeket változtassunk meg.

Az ilyen értelemben vett irodalmi természetű vizsgálódás persze nem lehet racionalitás- vagy tudományellenes, nem lehet felhívás a közgazdaságtan alapszabályainak elutasítására. Az irodalmi képzelet fejlesztésével nem félreállítjuk a morál- vagy politikaelméletet, de az így kialakuló érzelmek segíthetik, árnyalhatják, és így pontosabbá tehetik a megszokott szigorú érvelést. A regényolvasás önmagában nem fog érvekkel szolgálni, de segíthet oldani a tudományos politikai gazdaságtan olyan törekvéseit, mint az összemérhetőség, az aggregáció vagy a maximalizálás. Az első azt jelenti, hogy a szóba jöhető értékes dolgokat úgy kell kezelnünk, mint amelyek egyetlen közös mércével mérhetők, mely mérce csak mennyiségi különbségeket mutat ki. Az aggregáció módszere szerint egyedi életelekről gyűjtött adatok által juthatunk valamilyen társadalmi eredményre, figyelmen kívül hagyva eközben az ezen életek közötti alapvető különbségeket. A maximalizálás során pedig az egyéni és a társadalmi racionalitás arra irányul, hogy a lehető legnagyobb mennyiséget szerezzük meg valamiből, amely végző soron a haszonban ragadható meg.

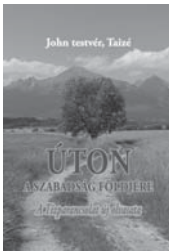
A kötet tehát egy bizonyos fajta közgazdaságtani gondolkodás kritikája, egy merőben pozitivisták megközelítés bírálata, nem pedig az egész tudományág elvetése. Ez a gondolkodásmód a minőségi különbséget mennyiségire redukálja és aggregálja az egyéni életelekről nyert adatok sokaságát, semmibe véve eközben a személyek elkülönült voltát (az emberek vízcseppek egy tagolatlan óceánban), illetve egy maximalizálási eljárásban világos és szabatos megoldást akar kínálni minden létező emberi problémára. Ez a módszer az emberi lényeket végül egy matematikai játék változóinak tekinthetjük, figyelmen kívül hagyva azok titokzatos bel-

ső világát. A szív — Dickens képét használva — itt csupán a vérkeringés motorja, és nincs semmi köze a részvéthez. A kötet harmadik fejezete az érzelmek filozófiai elemzése. Ezek bizonyos gondolatokkal járnak együtt, melyeket joggal formálunk a szemünk előtt zajló eseményekről és azok jelentőségéről, így azok részei annak az eszköztárnak, amellyel ezeket az eseményeket értelmezzük. Az olvasás így pontosan az elfogulatlan szemlélő pozíció mesterséges megformálásának útja lehet, nem pedig önkényes elhajlás az elfogulatlan nem nevezhető, éppen azért kiszámíthatatlannak tűnő érzelmek irányába. Az érzelmek számára útmutatóul szolgálnak a nyilvános racionalitás normái, az ember felelős saját érzelmeinek kialakításáért, amíg azok összhangba nem kerülnek egy értelmes jellem összefüggéseivel. Azonban érzelmek nélkül a pusztán racionalitás mérő struktúra marad. Az érzelem a személyesség, a részvét, a törődés és a viszonyulás helye, amely éppen ezért kell, hogy árnyalja a racionális erkölcsi érvelésünket.

A közgazdaságtanban kialakult haszonelvűség bírálata után a szerző a könyv végén a bíraskodás érzelmentes gyakorlatának elutasítására tér rá. A bíró, aki egyben szépirodalom által megmunkált belső világgal rendelkezik, pártatlanul szemlél, de közelről, így részrehajlás nélkül mutat együttérzést. Az egészet tartja szem előtt a csoportterületekhez képest, ugyanakkor felismeri az egyén, a személy belső világának gazdagságát. A költő-bíró így — Walt Whitman szavaival — kiegyenlítő, képes az értelem törvényeit az érzelmek és a fantázia által megragadott személyességgel és részvéttel árnyalni. (Ford. Pápay György; *MMA Kiadó*, Budapest, 2021)

GÁJER LÁSZLÓ

A VIGILIA KIADÓ ÚJDONSÁGA

JOHN TESTVÉR, TAIZÉ
Úton a szabadság földjére
A Tízparancsolat új olvasata

John testvér könyve a jól ismert bibliai szöveg új olvasatát javasolja, hogy megmutassa, a Tízparancsolat milyen egyszerű határokat jelent, amelyek megvédik személyes szabadságunkat, és segítenek, hogy a minket szerető Isten gyermekeként cselekedhessünk és növekedhessünk.

A Taizében, nemzetközi ifjúsági találkozókön elhangzott bibliai bevezetőket tartalmazó könyv segítséget kíván nyújtani ahhoz, hogy felfedezzük az ősi-ség pecsétjével ellátott szöveg meghökkentő aktualitását. Ára: 2.600 Ft

